

ΤΡΕΣ ΕΠΙΓΡΑΦΕΣ ΑΤΤΙΚΗΣ
ΤΩΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΩΝ ΧΡΟΝΩΝ

(ΣΥΜΜΙΚΤΑ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΑ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΗΜΑΤΑ)

ΔΗΜΟΤΙΚΗ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΚΑΛΥΒΙΩΝ
ΔΗΜΟΣ
ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ

ΤΡΕΙΣ ΕΠΙΓΡΑΦΑΙ ΕΞ ΑΤΤΙΚΗΣ

ΤΩΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΩΝ ΧΡΟΝΩΝ

(ΣΧΗΜΙΚΤΑ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΑ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΗΜΑΤΑ)

ὑπό Χρ. Ν. Μέτρου - Μεσογείσου

- 1 -

Τετραγωνικόν τεράχιον ἐκ παλαιοχριστιανικοῦ θωρακίου, ὕψ. καὶ ρήν. 0,21 καὶ πλάχ. 0,08 μ.. εἶναι ἄνω καὶ ἐκατέρωθεν ἀποκεκρυμένον. Ἰσὺν περιεθέετο ὑπὸ κυματίου, καταλείπων-
τος εἰς τὰ ἄκρα ἐλεύθερον κρᾶσπεδον. Ὅμοιόμορφον, ἀλλὰ πλατύτερον κυμάτιον ὑπῆρχε καὶ εἰς τὴν ὀπισθίαν ὀψιν. Μάρ-
μαρον λευκὸν εὐρύνεται εἰς τὸν περίβολον τῆς ἐκκλησίας
τοῦ ταξιάρχου ¹ πρὸς τὸν συνοικιστὸν νεάγλα, ἐγγὺς καὶ νοτί-
ως τοῦ χωρίου τῶν Μεσογείων Μαρκοπούλου κατὰ τὴν δυτικὴν
κλιτύν τοῦ πετρώδους λόφου τῆς ² Λιάδας, ὅστις φέρει ἐπὶ
τῆς κορυφῆς μεσαιωνικοῦ πύργου.

1. ἡ ἐκκλησία ἁλβανιστὶ καλεῖται
ὡς ἐλίσης καὶ ὁ λατρευόμενος ἅγιος, ἐκ τῆς ἑλληνικῆς λέξε-
ως ταξιάρχης κατὰ φωνητικὴν παραμόρφωσιν (περὶ τῆς τοιαύτης
παραμορφώσεως τῶν ἑλληνικῶν λέξεων τῶν προσληφθεισῶν εἰς
τὴν ἁλβανικὴν γλῶσσαν βλ. Ἀφιέρ. εἰς Ε. Ἀμαντον, σελ. 245).

ὑπὸ τῶν ἁλβαμοφώνων τῆς περιοχῆς ὀνομάζεται ἄλλως ἢ ἐκ-
κλησία καὶ *Aghjosemat* - ἢ ἐκ τοῦ ἑλληνικοῦ πληθυντι-
κοῦ τύπου ἁγιοὶ ἄσώματοι.

2. ἁλβανιστὶ *Ljádhe* - α. Ἐμφαλμένοι τύποι τοῦ τοπωνυμίου
παραδεδομένοι ὑπὸ παλαιῶν περιηγητῶν ὑπάρχουν ἐν *Curtius*-
Kaupert, *Kursten* καὶ *Attika*, III - VI (κεῖμενον) σελ. 11 ἁλβ-

Ἐπὶ τῆς προσοίας ὅψεως ἡ ἑλληνικὴ ἐπιγραφή.

----- ωντων -----

----- οἴκο;]ν τοῦτον ἐ -----

4 4. γραμμ. 0,022 - 0,034 μ.. Ἐλοχὴ δυσπροσώριστος, πάν-
τως οὐχὶ νεωτέρα τοῦ 5-ου αἰ.. Ἡ ἐπιγραφή φαίνεται περὶ-
που ὁμοία κατὰ τὸ νόημα πρὸς τὴν συμπλήρωσιν τὴν προτεινο-
μένην ὑπὸ τοῦ Ὁρλάνδου ἐκ Π Α Ε 1933, σελ. 83. Ἦτοις τὰ σω-
ζόμενα γράμματα τοῦ 1-ου στίχου νὰ εἶναι: (ἀ) πάντ]ων
των ----- . Ἐάν ἡ γενομένη ἐν τῷ 2-ῳ στίχῳ συμπλήρωσις
εἶναι ὀρθή, τότε ἡ συνέχεια τοῦ τελευταίου σωζομένου γράμ-
ματος Ε δύναται νὰ εἶναι τὸ γ' ἐν. ἡ πληθ. πρόσωπον τοῦ ἀ-
ορίστου ἐνός τῶν ὀρθῶν οἰκοδομῶν, ἐπισκευάζω, καλλιεργῶ¹
ἢ ἄλλου παραπλησίον. Ἀντὶ τοῦ οἴκο]ν δυνατὴ ἐπίσης καὶ
ἡ συμπλήρωσις ναο]ν.

ὅπως ὁ *Milchhofer* ἰσχυρίζεται αὐτόθι ὅτι τὰ ὀνόματα
"Daglar und Lada klingen alterthümlich".
Ἦτοις τὸ Λιάδα νὰ εἶναι παραθορά ὄχι ἀρχαῖον, ἀλλὰ μεσαιω-
νικοῦ τοπωνυμίου, ἐκτός ἂν πρὸς τὴν συρραφὴν τοῦ ὀνόματος
πρὸς τὸ ἄλβαν. *Ljauj* = λούω, ἀφ' οὗ τὸ ὄνομα παλαιότερον
χρησιμοποιεῖται διὰ τὸ πλῆθος τῶν ἐνδυμάτων, ἕνεκα τοῦ
πάρχοντος κατὰ τὴν νοτίαν ὑπώρειαν τοῦ λόφου φρέατος.

1. Ἐν ἐπιγραφῇ ἐκ Τροιζήνης (16, IX 734) ὑπάρχει ἡ φράσις:
"καλλιεργῆσε τὸν ἄβρωνα" μετὰ τὴν σημασίαν: κατεσκευάσεν
μετ' ἐπιμελείας" πρβλ. καὶ *Liddell - Scott* - Κωνσταντι-
νίδου, λεξ. ἑλλ. γλ., ἐν λέξει. Ἀλλοχόσ πάλιν σημαίνει τὴν
μετὰ φιλοτιμίας περιποίησιν (ΠΑΕ 1933, σελ. 83 (Ὁρλάνδος).

Ὁ λίθος θά προέρχεται ἐκ παλαιοχριστιανικῆς βασιλικῆς, ἐγ-
γύς κάπου εὐρισκομένης. Ἡ ὑπαρξίς ταῦτα πιστοῦται καί
ἄλλως ἐκ τοῦ ἐκτεταμένου βυζαντινοῦ συνοικισμού, του οποί-
ου τὰ λείψανα ὥζονται μέχρι σήμερον, ἐν τῇ περιοχῇ. Ἐπὶ
τῆς κορυφῆς τοῦ γηλόφου, ὅπου ὁ μασαϊωνικός πύργος¹, ὑπάρ-
χουν διεσπαρμένα ἄφθονα χονδρά βυζαντινά ὄστρακα, συνεχιζό-
μενα καθ' ὅλην τὴν δυτικὴν κλιτύν αὐτοῦ πρὸς τὴν ἐκκλησίαν
τοῦ Ταξιάρχου καὶ πέραν ἀκόμη αὐτῆς πρὸς δυσμὰς, ὅπου ὑπάρ-
χουν πρὸς τοῦτοις καὶ λίθοι οἰκοδομικοί, ἀποτελοῦντες νῦν
μάνδραν, καὶ πυκνὴ λατόπη ἐκ τοῦ σκληροῦ ἀρεβτολιθικοῦ
σκληρολίθου τοῦ ὑψώματος, ὅπερ ἔκπαλαι ἔχει ἀδιαλείπτως
χρησιμοποιηθῇ ὡς λατορεῖον.²

Τοῦ συνοικισμοῦ τούτου ὑπάρχουν καὶ ἄλλα λείψανα, αἱ
δύο, ἐκτός τοῦ Ταξιάρχου, ἐρειπωμέναι ἐκκλησίαι, ἡ μία ὀλί-
γα μέτρα ἀνατολικῶς τοῦ πύργου, καὶ ἡ ἑτέρα (τιμωμένη ἐν ὀ-
νόματι τῆς Ἀγ. Παρασκευῆς, ὡς παραδίδεται) βορείως τοῦ Τα-
ξιάρχου. Εἶνα ἀμφότεραι μικραί καὶ ἀπλᾶί θολοσκεπεῖς βα-
σιλικαὶ τοιχογραφημέναι. Δείγματα παλαιότητος εἶναι ἐπίσης

Κτ. συνέ-
σει. 1

1. Παρὰ τὴν βορειοδυτικὴν γωνίαν τούτου, εἰς ἀπόστασιν 2,50
μ. περίπου, εἶδον ἐντὸς τοῦ χώματος ἀνθρωπίνην κεφαλὴν τε-
τριμμένην ἐκ τῆς κατακρήσεως τοῦ ἑδάφους. Δέν πιστεύω ν' ἀ-
νήκη εἰς σκελετόν ἀνθρώπου, πεθαρμένου ἐκεῖ. φαίνεται μάλλον
μερονομένη καὶ τυχαίως ἐριμμένη. Εἰς τὰς παρείας τοῦ πύργου
ὑπάρχουν ἐντοιχισμένα ἀσήμαντά τινά ἀρχαῖα μάρμαρα. Ἐκ τῆς
περιοχῆς γινώσται ἐπίσης καὶ ὀρικαί τινες ἐπιγραφαὶ Αφθ.²

Mitt. XII (1887) σελ. 278 ἀριθ. 154 καὶ 16, II-III 2519.

2. Περί τῶν ἀρχαίων λειψάνων ἐν τῇ περιοχῇ ὀρικεῖ καὶ ὁ
Milchhöfer ἐν Curtius-Kaupert, III-VI σελ. 11.

2. συνέ-
σει. 1
εἰς τὴν
ἐκκλησίαν
(ἐκτὸς τῆς)

καί ὁ ἐντός τοῦ περιβόλου τοῦ ταξιάρχου πυρός, εὐθύς πρὸς πότον τῆς ἐκκλησίας, ὡς καί ἡ βορείως αὐτῆς αἰωνόβιος μέ τὸν ὀγκώδη κορμόν της ἐλαία, ἐκ τῶν γηραιότερων ἀσφαλῶς τῆς Ἀττικῆς.

Ἡ ἐκκλησία τοῦ ταξιάρχου εἶναι μικρό- ἀρρεστόχρηστος πε-
τρούλωτος ναῦκος μέ ἡμικυκλικήν τήν ἀψίδα τοῦ ἱεροῦ. ἔ-
χει προσαυξηθῇ ὅπως μεταγενεστέρως δι' εὐρύχωρου νάρθηκος.
τὰ 4 ἀπλά παράθυρα τοῦ τρούλλου εἶναι ἤδη τοιχοδομημένα.
Ἐσωτερικῶς φέρει ἐντοιχισμένα ἱκανά μάρμαρα βυζαντινά ἢ
καί ἀρχαιότερα, ἐξ ὧν σπουδαιότερα εἶναι: 1) κίων μονόλιθος
ἀρράβδωτος ὀρθός καί ἐν χοίρει κατά τό μέσον τῆς προσβάσε-
ως τῆς κυρίως ἐκκλησίας. 2) δωρικόν κιονόκρανον ἐντός τοῦ
νοτίου τοίχου. 3) κυβόμορφον μάρμαρον εἰς τήν Ἀγίαν Τρά-
πεζαν. 4) δύο τεράχια κιονίσκων καί κυρασιωτὸν ἐπίρμηκες
ἀρχιτεκτονικόν μέλος ὡς παραστάδες τῆς μεσαίας πύλης τοῦ
ἱεροῦ, καί 5) τετράγωνον βυζαντινόν θωράκιον, ἐστρωμένον εἰς
τό δάπεδον πρὸ τῆς μεσαίας πύλης μέ παράστασιν μεμονωμένου
κύκλου τοῦ τύπου τῶν συριακῶν τροχῶν.

Τεράχια μαρμαρίνων πλακῶν ἢ καί ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν ὑπάρ-
χουν ἐπίσης καί ἔξω τῆς ἐκκλησίας, ἰοία κατὰ τήν πηγύσαν
θύραν τῆς νοτίας πλευρᾶς. Ἐκ τούτων μᾶλλον ἀξιοσημεῖωπον
εἶναι μικρόν κορινθιακόν κιονόκρανον τῶν ῥωμαϊκῶν χρό-
νων, ἀποκείμενον ἐντός τῆς ἐκκλησίας. Ἐπὶ δὲ τῆς προσό-
ψεως τοῦ ὑστεροκτίστου νάρθηκος, ἀριστερά τῆς θύρας τῆς
εἰσόδου καί εἰς τό ὄψος τοῦ ὑπερθύρου, ὑπάρχει ἐντοιχισμένη
λευθίνη, ἀρρεστόχρηστος ἥδη πλάξ μέ ἀνάγλυφον μικρόν καί ἐρ-
φύομενον ἐξ αὐτοῦ φύλλον σχηματίζον κατὰ τὸν συνήθη πα-

4 οὕτω ἀπαντᾷ ὁ ναῦκος καί παρὰ *Milchhofer, Ubersichts-
karte v. Attika* (κλίμαξ 1: 100000).

λαοχριστιανικόν τρόπον, τὸ μονογράμμα τοῦ Χριστοῦ.
Αἱ ἀνεφορέναι ὑπὸ τοῦ *Milchhofer* (*Ath. Mitt.*
XII (1887) σελ. 277 ἀριθ. 144 καὶ 147, 148), ἐπιγραφῆ καὶ
τὸ γεργόνειον οὐδαμοῦ σήμερον ὑπάρχουν.

Ἡ περιοχὴ ἔχει ὁρισθῆ ἤδη ὡς ἡ θέσις τοῦ ἀρχαίου,
ὄψρου Ἀγνοσντος (*Milchhofer Untersuchungen über*
die Deinenordnung des Kleisthenes (1892), σελ. 25 καὶ εἰς
τὸν ἐν τέλει χαρτὴν ὁ αὐτός, *RA? I 1934 καὶ Übersicht*
Karte v. Attika. Löper, Ath. Mitt. XVII (1892) σελ.
399 σπ. XII).

Τὴν κατωτέρω ἐπιγραφὴν ἐδημοσίευσεν πρό ἐτῶν ὁ
Ζηαίου¹, ὅπως παρεπιπτόντως ὅπως καὶ καθ' ἄλλην μεταγραφὴν,
μὴ ἀπηλλαγμένην σφαλμάτων.

Εἶναι πλάξ ἐκ λευκοῦ μάρμαρου ἐντοιχισμένη δεξιᾷ καὶ ὀλί-
γον ἄνω τῆς ἐξωτερικῆς θύρας τῆς ἐκκλησίας τοῦ 'Αφ. 'Αθανα-
σίου, εὐρισκομένης ἐν τῇ περιοχῇ Κρόνιζερ² περί τὰ τρία
περίπου χιλιόμετρα βορειοανατολικῶς τοῦ χωρίου Κουβαρᾶ.
Τὸ ὀλικόν μέγεθος τοῦ λίθου εἶναι δύσκολον ἐντός τοῦ τοί-
χου νᾶ ἐξακριβωθῇ. Διαστάσεις τῆς φαινομένης ἐπιφανείας
0,50 X 0,34 μ..

Ἡ ἐπιγραφή:

† Εὐρητήριον Ἀνδρέου
κέ 'Αθηναῖδος καὶ τοῦ πεδίου
αὐτῶν Μαρίας οἱ τὸν βίον καλῶς
διαπραξαμένοι. Ἄν τις δὲ τὸ Ρ
μήρη ἀνύξῃ κέ θῇ ἄλλον ἔχι
τὴν μερίδα τοῦ 'Ιούδα κέ γε
νητε αὐτῷ πάντα ἡς ὅτος
κε-ἐξολεθρεύσῃ ὁ Θεός αὐτόν
ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκίνη. †

1. Κ. Ζηαίου, Σύμμικτα (1892), σελ. 13 ὑπόσηρ. 1. Μέρος τῆς ἐ-
πιγραφῆς, τὸ ἀπὸ τοῦ στίχου Β καὶ χρησιμοποιεῖ ὡς παράδειγμα
καὶ ὁ Βένης, *Corpus griech.-christlicher Inschriften Hellas*
I 22, στίχ. 3-4, συρρῶνως ὅπως πρὸς τὴν ἐσφαλμένην ἐκδοσιν τοῦ
Ζηαίου.
2. Ἡ τοπωνυμία ἀλβανικῇ. *Kronjzerë* - βουτσούλες, πρβλ. καὶ
Φουρίκην, Ἀθηνᾶ, Μ Α' (1929) σελ. 120. Τὸ ὄνομα ὅπως ἀκούεται

τὰ γραμματα τοῦ θ-ου αἰ., ἔχοντα ὕψ. 0,075-0,025 μ..
ἡ χάραξις βαθεῖα καὶ μέ τὴν συνήθη εἰς τινα σημεῖα ἀ-
προσεξίαν τοῦ χαρακτοῦ:

ΙΚΤΟΠΟ (στίχ. 7), ἔνθα τὸ πρῶτον τ ἔχοντες προδήλως
κατ' ἐπίδρασιν τοῦ ὁμοίου γραμματος τῆς τελευταίας συλλα-
βῆς. Σοβαρώτερον εἶναι τὸ σφάλμα τοῦ 4ου στίχου, ἢ ἀνα-
κολουθία ἢ τὸ ἀνανταπόδοτον τῆς μετοχῆς διαπράξμενος,
ὀφειλόμενον εἶτε εἰς τοῦ χαρακτοῦ τὴν ἀπροσεκτον σπουδήν,
εἶτε εἰς τοῦ συντάκτου τῆς ἐπιγραφῆς, ἂν ἦτο οὗτος χωρι-
στὸν πρόσωπον καὶ ὅχι ὁ ἴδιος ὁ χαρακτήρ, τὴν φιλολογικὴν
ἀνεπάρκειαν. Μετὰ τὴν μετοχὴν δηλ. θ' ἀνεμένονεν τὸ ῥῆμα
ἐτελεύτησαν ἢ ἀλλοίαν συντακτικὴν διατύπωσιν, π.χ.

" οἷτόν βίον καλῶς διαπράξαντο " ἢ " τῶν τοῦ βίου καλῶς
διαπραξαμένων " . Παρά ταῦτα ἡ παρελείφθη τὸ ῥῆμα ἢ, ἐν
τῇ δευτέρᾳ περιγράφει, δὲν ὑπῆρχε τὸ ἀνάλογον γλωσσικόν
αἶσθημα. ἡ ἀπόδοσις τῶν φωνηέντων καὶ διγυθόγγων ἔχει γί-
νει κατὰ τὸν συνήθη εἰς τὰ σύγχρονα δημοτικὰ καίρενα φω-
νητικὸν τρόπον.

Στίχ. 1. Κυρητήριον. Πρὶ τῆς λέξεως ὁ βέης ἐν CCH, I
17 A.

Ἀνδρέας. Τὸ ὄνομα συχνόν εἰς τὰς παλαιὰς οὐχ οὐσιαστικὰς ἐπι-
γραφὰς ὅχι μόνον τῆς Ἀττικῆς, ἀλλὰ καὶ τῆς λοιπῆς Ἑλλά-
δος καὶ τῶν ἐκτὸς αὐτῆς ἐλληνοφώνων χριστιανικῶν τόπων,
ὁμοίως καὶ τὸ Μαρία (στίχ. 3) πρβλ. καὶ Σωτηρίου, Ἀρχ.

Δελτ. 1916, σελ. 142-3. Bayet, De Titulis Atticis
Christianis, καὶ κυρίως, καὶ κυρίως

μᾶλλον εἰς τὸν πληθ. ἐρόνιζες, κατὰ πιστὴν μετάφρασιν ἐν
τοῦ ἀθανάτου πληθυντικῶς τύπου, καὶ οὐχὶ "ἐρόνιζε", ὡς ἀ-
ναφέρεται αὐτόθι.

Heindb. Althrichl. Apigraphik 16, III εὐρετ.,
ὁμοίως Βένν ἐν CCIH, I 32 στίχ. 2 καὶ 2 στίχ. P (διὰ
τὸ Μαρία).

Στίχ. 2. Ἀθηναῖος. φέρη εἰς τὸν νοῦν τὸ ὄνομα τῆς περι-
φῆρου θυγατρὸς τοῦ Λεοντίου, τῆς ἑπτα αὐτοκρατείας
τοῦ Βυζαντίου Εὐδοκίας.

Στίχ. 3. τὸν βίον καλῶς διαπράξαντος. Παρομοία ἔκφρασις
καὶ μετὰ τὴν αὐτὴν σημασίαν καὶ παρ. Ἀλέξιδι. " διαπράξας
μενος ἡοίου βίου ", ἀδηλ. δράμ. 262 (= CAF, ἔκδ. ΚΟ Κ, II
σελ. 393).

Στίχ. 4. Ἐντεῦθεν ἀρχίζει τὸ δεύτερον μέρος τῆς ἐπιγρα-
φῆς (ἂν τις δὲ τορμήσῃ κλπ.), ὅπερ, κατὰ τὸ σὺνηθές, περι-
λαμβάνει ἀπὸς ἐναντίον ἐκείνων, οἵτινες θά ἐπεχείρουν ν'
ανοίξουν τὸν τάφον (πρβλ. *Herfeld, Griech. Apigraphik*
σελ. 481 N. Πλάτων, *Λεσχ. ἑρ.* 1037, σελ. 665 *Bayet*,
ἐνθ' ἄνωγ. σελ. 81 Κυριακίδου, Ἑλλην. Λαογραφ., σελ. 111
καὶ Βένν ἐν CCIH, I 15 στίχ. 7-16, ὅπου καὶ ἄλλη ἐκτενὴς
περὶ τοῦ θέματος βιβλιογραφία).

Τοιαῦται ἀραὶ ἀπαντοῦν καὶ εἰς ἄλλας ἐπιγραφὰς ἐξ Ἀττικῆς
ἐθνικὰς καὶ χριστιανικὰς (16, II-III² 13183, πρβλ. καὶ
Bayet σελ. 115).

Ἀνάλογος ἐπίσης καὶ ἡ κατὰ εἰς τὸ ῥοδιακὸν ἐπιτύμβιον
τῶν ἀρχαϊκῶν χρόνων:

" Σᾶρα τοῦ Ἰδαρνεύς ποιήσα, τίνα κλέος εἶη.
Ζεῦ(ς) δέ νιν, ὅστις πηραῖνοι, λειολη θεῖη ".

(I, XII I 737· Βαρδύζος, ἐπιτύμβ. χρ. Τρούντα, σελ. 560 M Z)
πρβλ. πρὸς τοῦτοίς καὶ τὴν ὁμοίαν πρὸς τὰς ἐν I 6, II-III
13209 καὶ 13210 ἰδίᾳς ἐπιγραφὰς νεκρικὴν ἐπιγραφὴν τοῦ
Μολυβδίνου ἐλασματος ἐκ Λάμπας τῆς Κρήτης, *Insor. Cret.*
II XVI 28.

ὁ τύπος πορρήση καί ἐν ἐπιγραφῇ ἐκ Κορίνθου κατὰ τὴν
 συμπλήρωσιν τοῦ Βέη, IH, I 23 πρβλ. καί τὰς αὐτόθι
 παρατηρήσεις (στίχ. 1) διὰ τὴν ἐναλλαγὴν τοῦ λ καί ρ.

" Πορρήση " ἐπίσης καί ἐν ἐπιγραφῇ ἐξ Ἀττικῆς κατ' ἀναγραμ-
 ματισμόν, IG, II-III 13224. Στίχ. 5. ἀνύξε. περί τῆς λέ-
ξεως ὁ Βέης, αὐτόθι, 17 στίχ. 5. καὶ οἱ ἄλλοι. Ὁ Ζησίου
 ἐσφαλμένως " ἰς τὸν ἥλιον ".

Στίχ. 6. ἔχι/ τὴν μερίδα τοῦ Ἰούδα. Ὁμοίως ἐξ ἐπιγρα-
 φῆς Ἀργούς: " έχετω τὴν μερίδα τοῦ Ἰούδα τοῦ προσότου ",
 IG, IV 623. Ἀνείστοιχον καί τό λατινικόν "

",

436 πρβλ. καί Πλάτωνα, ἐνθ. ἀνωτ. ρύποσηρ. 3. καί ἐν ἄλλῃ
 ἐπιγραφῇ ἐξ Ἀττικῆς: " τό κατάκριμα τοῦ Ἰούδα έχέτω ",
 IG, III 1423. Στίχ. 7. ἡ τ' ὅτος. " ἰς σκότος " ανεγνώ-
σεν ὁ Ζησίου.

Στίχ. 8. Ἐξολοθρεύση. Ὁ Ζησίου: " ἔξολοθρεύση ". Χα-
 ρακτηριστικός ὁ τύπος ἐξολοθρεύω (ὄλεθος) παρὰ τό ἐπι-
 κρατέστερον ἐξολοθρεύω. Ἀμφότεροι οὗ τύποι ἀπαντοῦν εἰς
 τὴν μετάφρασιν τῶν θ' καί εἰς τινὰ τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλη-
 σίας (Στεφάνου, Θησαυρός

, ἐν λέξει). τό ἐξολοθρεύω

καί εἰς τοὺς παπύρους (

, I τελ. 519). τό δέ ἐξολοθρεύω

καί ἐν ἐπιγραφῇ ἐκ Κορίνθου: " Σα/τανὰς αὐτῶν εἰς τὸν θῆ-
κοῦ εἰσ/έλθοντο καί ἐξολοθρεύσαιο αὐ/τούς ", IH, I 15
 στίχ. 15, πρβλ. ἰδίᾳ τὰς αὐτόθι παρατηρήσεις, τοῦ ἐκδόκου.

Στίχ. 9. ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκίνη, δηλ. τῇ ἡμέρᾳ τῆς κρίσεως.

Ἀνάλογα περίπου καί τὰ ἐν τῇ ἐπιγραφῇ τῆς Τανάγρας (στίχ.

38) : " κ' ἀρείλιχον ἴσεται, ὀλεθρον / καὶ μετὰ πότρον
αὐτοτον ἀνηλεᾶ τίστε πωλινῆν / αὐτὸς καὶ γένος αὐτοῦ ἐπ' α-
θανάτου βασιλῆος " , Ἀεχ. .

Ἐφ. 1937, σελ. 656, πρβλ. καὶ σελ. 665.

Ἡ πλάξ προέρχεται ἐκ χριστιανικοῦ τάφου, κειμένου, κατὰ
τὴν καθιερωμένην συνήθειαν ¹, πλησίον παλαιᾶς βασιλικῆς,
ἣτις θὰ εὐρίσκετο ἐν τῇ περιοχῇ. Τὴν ἐγγὺς κάπου ὑπαρξιν
ταύτης μαρτυροῦν καὶ δύο χαρακτηριστικὰ ἀρχιτεκτονικὰ μέ-
λη, ἐντοιχισμένα εἰς τὴν πρόσοψιν τῆς ἐκκλησίας, ἥτοι ἐν
ἐπίκρανον παρασπᾶδος με ὠραίαν γλυπτὴν κόσμησιν τριῶν φύλ-
λων ἀκάνθης καὶ ἐν χριστιανικόν κιονόκρανον ἱπνίζον με ἱ-
μόν μεταξὺ τῶν ἐλίκων καὶ ὑψιλόν τριπλιόσχηρον ἄβακα ἄνω,
φέροντα εἰς τὸ μέτωπον ἀναγλυπτον σταυρόν². Ἀρφότερα εἶ-
ναι χαρακτηριστικὰ δείγματα τοῦ 6-ου μ.Χ. αἰῶνος.

1. Ἐγγὺς τοῦ ναοῦ ἀναφέρει τοῦ- τάφους καὶ ἡ ἐπιγραφή
τῆς Τανάγρας. " σήματα δ' ἐγγὺς ἔοντα (δηλ. τερένους Ζαθέε-
ου Τριάδος (στίχ. 5)) φθιμένων.... ", εὐθ., ἄνωτ., στίχ. 12.
βλ. καὶ σελ. 662.

2. Τοιαῦτα ἱωνί/οντα με ῥόν κιονόκρανα ἔχομεν ἄφθονα ἐκ
τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἰουστινιανοῦ. Ἀναφέρω ἐνταῦθα ὀλίγα πα-
ραδείγματα: Ἀρχ. Δελτ. 1929, σελ. 14 εἰκ. 10 (τὸ πρῶτον
ἄνω ἀριστερά) καὶ Ἀρχεῖον Βολ. Μνημ. Μ. , Γ' (1937) σελ. 120
εἰκ. 3 (μεσαῖον δεξιόν) καὶ 5η. Προέρχεται ἐκ τῶν παλαιοχρι-
στιναικῶν βασιλικῶν Ὑψηλορετώπου καὶ Χαλινάδου Λέσβου
(Ὀρλάνδος). Ἀρχ. Δελτ. 1930-1, σελ. 9-10 εἰκ. 2 καὶ 3, ὁμοίως
ἐκ Λέσβου (Εὐαγγελίδες). Ὅμοιον, ἀλλὰ με μεγαλύτεραν διακο-
ρητικὴν χλιδὴν ἐπὶ τοῦ ὕψους, εἶναι καὶ τὸ ἀποκείμενον

Πολλά επίσης είναι καί τά ἐκ τῆς ἐλληνικῆς ἐποχῆς μάρμαρα, τά οἰκοδομημένα εἰς τοὺς τοίχους τῆς ἐκκλησίας ἢ ἐπιστρωμένα εἰς τό δάπεδον αὐτῆς καί δεικνύοντα ὅτι καί παλαιότερον ἢ περφοχὴ εἶχε κατοικηθῇ, ἀφοῦ μάλιστα πολυάριθμα εἶναι καί τά κεραμικά θραύσματα αὐτόθι.¹

Ὁ "Αγ. Ἀθανάσιος ἔχει τὸ σχῆμα μονοκλαίτου κυλοστέγου βασιλικῆς μέ ἡμιεξαγωνικὴν τὴν ἀψίδα τοῦ ἱεροῦ. Πρωτὰ ρικῶς ἐπὶ τῶν τοίχων, ὡς καί εἰς τὰ τοιαῦτα τόξα τῆς στέγης, ἀρίστης διατηρήσεως ἀγιογραφίαι τοῦ 18ου αἰ., ὡς συνάγεται καί ἐκ τῆς ἐπομένῃς ἐπιγραφῆς.

ΟΙ ΓΡΑΦΟΙ ΜΟ
ΛΥΦΑΤΟ Η ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΑΝΕΔΕΙΧΘΗ
ΑΠΑ Α ΦΩΤΑΙΣΙΟΥ Α ΤΟΥ ΠΙ ΤΟΥ ΕΝ Ω ΕΩΤΕ ΚΡΑΥΓΙΑΖΟΜΕΝ
ΤΟΥΤΟΝ ΤΟΝ ΟΙΚΟΝ ΕΡΕΣ ΟΝ

5 ΚΥΡΙΕ ΕΝ ΕΤΕΙ ΑΝΘ Τ ΕΝ ΑΓΓΟΥ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

παρά τὸν ναὸν τῆς Σκριποῦς, 'Αρχ. 'Εφ. 1931, σελ. 157 εἰκ. 41 (Μαρία Σωτηρίου) βλ. σχεδιάσμα αὐτοῦ καί ἐν 'Αρχ. 'Εφ. 1924 σελ. 14 εἰκ. 20. Ἰδιαίτερος μνημονευτέα ἐνταῦθα καί τὰ εὐρεθέντα, ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ Σωτηρίου εἰς τὸν ναὸν Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου ἐν τῇ ἰωνικῇ 'Εφεσῷ, περί τῶν οἰκίων βλ. 'Αρχ. Δελτ. 1921-22, σελ. 104-6/πρβλ. καί εἰκ. 15, 16 καί 18 ἀντιστοιχῶς εἰς τὰς σελίδας 103, 140 καί 142, ὡς καί πίν. Γ'. Αὐτόθι, σελ. 106 ὑποσημ. 1, ἐπέκτασις τῆς σειρᾶς καί δι' ἄλλης σχετικῆς βιβλιογραφίας. Ἄλλα ἐπίσης ἐκ Ν. Ἀγχιάλων, ΠΑΕ 1939, σελ. 53 καί εἰκ. 6 (Σωτηρίου) καί ἐκ Σικινῶνος, ΠΑΕ 1933, σελ. 36 εἰκ. 5 (Ὁρλάνδος). Τὰ τελευταῖα ἔχουν καί ἄλλην κοσμησιν. Πλὴν τούτων ὅπως καί ἄλλα πολλὰ ἀμάρτυρα ὑπάρχον πολλαχοῦ διεσπαρμένα. Ἐκ τῶν ἐνδείξεων τούτων συνάγεται ὅτι θά ὑπῆρχεν ἐνταῦ

ἔχει γραφή διὰ μελανοῦ χρώματος, ἄνωθεν τῆς μεσαίας πύλης τοῦ ἱεροῦ. Εἰς τὸ ὑπέρθυρον δὲ τῆς πλαγίας ἀριστεραῖς θύρας καὶ ἡ ἐξῆς:

ΤΩΝ ἸΔΕ ΘΥΡΩΝ,
ΜΗΔΕΙ Εἰ ΕΛΘΗ, Α ἈΔΕ ΜΟΝΟ
Ο Π ΡΙΪ ΤΕ Θ' , Ο ὙΤΟ ΔΕ Π' ΑΙΝ, ΕΤΚΑΘΑΡ
ΜΕΝΟ ΟΛΩ , ΤΕΛΕΒΙΤΑΙ ΓΑΡ ἘΝΔΟΝ, Η Μ ΙΚΗ ΥΥ ΙΑ.
5 Τ Φ ΟΠΟΙ ΩΜ ΤΟ , ΤΟ ΤΟ ΔΕ ΠΟΤΟΜ .

Τὸ ἔτος 1743, ἔτος τῆς τοιχογραφήσεως τῆς ἐκκλησίας, ἂν δὲν εἶναι τὸ αὐτὸ μετὰ τὸ ἔτος τῆς ἀμοικοδομήσεως αὐτῆς, ἀσφαλῶς δὲν δύναται ν' ἀπέχη πολὺ τούτου, ὡς συνάγεται ἐκ τῆς ἐν γένει μορφῆς καὶ τῶν ἄλλων οἰκοδομικῶν λεπτομερειῶν τοῦ κτιρίου (πρβλ. ὅμοια παραδείγματα καὶ ἐν Εὐρετ. Μνημ. Εὐμ. , Δ τευχ. γ' σελ. 139 13· 140 18· 146 14· 151 1· 126 Η' 226 6).

Θεμέλια παλαιότερας ἐκκλησίας ὑπὸ τὴν σημερινὴν ἢ πλησίον αὐτῆς δὲ φαίνονται. Παρατηροῦνται ὁρῶς ἔξω τοῦ περιβόλου, καὶ ἰδίᾳ ἀνατολικῶς αὐτοῦ, πρὸς τὸ μέρος τοῦ παραρρέοντος ῥυακίου, τεμάχια βυζαντινῶν πύλων καὶ ἀγγείων, ἅτινα μάρτυρον ἐπαρκῶς, περὶ τῆς αὐτόθι ὑπάρξεως, ὡς ἐλέχθη ἤδη, ἄλλου παλαιότερου βυζαντινοῦ ναοῦ.

Ἰχνη παλαιᾶς ἀνωτέρου ἐκκλησίας, τρολλωτῆς πιθανῶς, ὑπάρχουν καὶ ἐν τῇ θέσει Βαθειά¹ (ἀλβαν.) περὶ τὰ 10 βορειοδυτικῶς τοῦ Ἀγ. Ἀθανασίου πλησίον τοῦ ὑπάρχοντος αὐτόθι φρέατος. (εὐκρινέστερον εἶναι ὁ νότιος καὶ ὁ δυτικὸς τοῖχος, μόλις δὲ εἰκάζεται ἡ ἀψὶς τοῦ ἱεροῦ

ἀρχαῖος δῆμος ἢ συνοικισμός.

1. Ἐπειδὴ ἡ τοποθεσία εἶναι χαμηλὴ ἐν σχέσει πρὸς τὰ περικύματα ὑψώματα.

Ὁρθόγωνιον χριστιανικόν θωρακίον ἐκ τεφροῦ μαρμά-
ρου, ἐντοιχιζόμενον εἰς τὸ κάτω μέρος τοῦ τέμπλου, ἀρέσως
δεξιὰ τῆς μεσαίας πύλης τῆς ἐκκλησίας τῆς Ὑπαπαντῆς, ἣτις
εὐρίσκεται ἐν τῇ αὐτῇ θέσει κρύνιζας περί τὰ 10 - 15
βορειοανατολικῶς τοῦ Ἀγ. Λεωντίου. ἔχει μῆκ. 1,16 μ. καί
ὕψ. 0,70. Τὸ πάχος του ἐκ τοῦ φαινομένου ἀριστεροῦ ὅκρου
εἰκάζεται ὅτι δὲ ὑπερβαίνει τὰ 0,10, μ. Ἀπεκρούσθη ἡ κά-
τω ἀριστερά γωνία, ἐν μέρει δέ καί ἡ ἄνω δεξιὰ. Ἄλλη χα-
ρακτική ἀπόσχισις ὑπάρχει ἀριστερώτερον τῆς τελευταίας
ταύτης γωνίας μετὰ θραύσεως τῆς πλάκας κατὰ γοαρμὴν διευ-
θυνομένην λοξῶς ἔξω τοῦ κέντρου αὐτῆς πρόθετὴν κάτω ἀρι-
στεράν γωνίαν. Προτούσα δὲ ἐκ τῆς ὑγρασίας ἀποσύνθεσις
ἔχει ἀρχίζει καὶ προσβάλλη ὁλόκληρον τὴν φαινομένην ἐπιφά-
νειαν αὐτῆς, καὶ τοιαῦτα τὸ ἐκτεθειμένον εἰς τὰ ρεύματα τῆς
θύρας ἀριστερόν ὅκρον.

Ἐμπροσθεν ὑπάρχει γλυπτόν κυρατωτόν πλαίσιον, κατα-
λείπον περίξ ἀνοροιοπλατές περιώριον. Πλατύτερον εἶναι
τὸ κρῖνον τοῦτο ἄνω, ἐνῶ ἄντιθέτως κάτω ἡ πλάξ τετρα-
τίζεται σχεδόν μὲ τὴν ἐξωτερικὴν γοαρμὴν τοῦ πλαισίου. Κα-
τὰ τὸ κέντρον τοῦ θωρακίου ὑπάρχει τοίγλυφος ἰσοσκελῆς
σταυρός, τοῦ ὁποίου τὸ ἄνω ὅκρον διχάζεται καί σχηματίζει
δι' ἐλικώσεως πρὸς τὰ κάτω Ρ, περισταμένον οὕτω ὅρου μετὰ
τοῦ σταυροῦ κατὰ τὸν συνήθη παλαιοχριστιανικὸν τρόπον τοῦ
μονογράμματος (

σελ. 40, πρβλ. καί τὴν εἰδικὴν μονογραφίαν
τοῦ Ἱερων. Κροτῶνη, τὰ χρονολογικά ζητήματα τοῦ σταυροῦ
καὶ τῶν μονογραμμάτων καί (Ἐν διατρ. Ἀθη-
ναι 1939), τοῦθέρματος βλ. ἐπίσης Ν. Βένιν ἐν)

Ἐκ τῆς βάσεως τοῦ σταυροῦ ἐκφύεται ἑκατέρωθεν τοίβλαστος κληματίς. Ἐκ τῶν βλαστῶν τὸ κατώτερον ζευγὸς ἀπλοῦται πρὸς τὰς κάτω γωνίας τοῦ πλαισίου, τὸ μεσαῖον διευθύνεται πρὸς τὰ ἄνω, τὸ δὲ ἄνωτερον ἄκρατον ζευγὸς τείνει νὰ κλείσῃ περιφέρειαν περὶ τὸν σταυρὸν. Ἐξ βότρυνες μετὰ ἰσορhythμων φύλλων πληροῦν συρρετρικῶς τὸν ἐντὸς τῆς περιφέρειας ταύτης χώρον, οἱ τέσσαρες εἰς τὰ μετασκελῆ τοῦ σταυροῦ καὶ οἱ υπόλοιποι δύο εἰς τ' ἄκρα τῶν ὀριζοντίων σκελῶν αὐτοῦ, ἐνῷ ἄλλοι βότρυνες κρεμάμενοι ἐκ τῶν ἐκτὸς τοῦ κύκλου βλαστῶν καὶ ἐναλλασσόμενος μετὰ φύλλα πληροῦν διακοσμητικῶς, κατὰ συρρετρικὴν καὶ οὕτως διάταξιν τὸν λοιπὸν χώρον. Οἱ βλαστοί, ἰδίᾳ οἱ ἄνω, ἀπολήγουν κατὰ τ' ἄκρα εἰς ὀστειλλύγας.

Εἰς τὸ ἄνω καὶ ἐκτὸς τοῦ πλαισίου ἐλεύθερον περιώριον ὑπάρχει ἡ ἐν εἰκ. ἐπιγραφή, ἥτις ἐκτείνεται καθ' ὅλον τὸ μήκος αὐτοῦ καὶ κατὰ λοξὴν διεύθυνσιν κατεχομένη πρὸς τὸ τέλος τῆς μέχρι σχεδὸν τοῦ πλαισίου. Ἐχαράχθη ἐπιμελῶς καὶ βαθέως, ἐξαιρέσει πᾶν ἄνωθεν καὶ εἰς δευτέραν γραμμὴν προσθέτων γραμμάτων $\Pi \Gamma \Theta \Lambda$, ἅτινα εἶναι προχειρότερα, λεπτοφυέστερα καὶ ἀραθῇ. Ὑψ. γραμμ. 0,02 - 0,05 μ.. Τὰ ἄκρα τῶν ἐλαξεύθησαν πλατύτερα ἐν εἴδει ἀκρεμόνων. Μετὰ τὸ ἐν τέλει Π δὲν φαίνεται ποθάνον ὅτι ὑπῆρχε καὶ ἄλλο γράμμα. Τὸ μετὰ τὸ $\Omega \Gamma \Pi \Gamma$ χάσμα ἔχει πλάτος 0,06 μ. περίπου. Τὸ ἄνωθεν τοῦ συρρεπλεγμένου

γράμμα, ὅπερ, ἐνεκα τῆς κατὰ τὸ σημεῖον τουτο καταστροφῆς τῆς πλακός, εἶναι ἐλλιπές, δεόν νὰ ἐκληφθῇ ὡς 0 καὶ οὐχί , διότι τὸ ἀνοιγμα εἶναι πρὸς τὸ ἄνω μετ' ἑκδηλον ἵασις νὰ κλεισθῇ.

1. Ἀκριβεύτερον ἢ μετὰ τὸ Π καὶ τοῦ 0 τῆς ἐπομένης λέξεως ἀπόστασις εἶναι 0,145 μ..

μεταγράφω καὶ συμπληρῶ

Ὁμοδόρησε τὸ εὐκτηρίον ὑπὲρ σωτηρίας αὐτῶν ἅντων
νῦν ἐπινε(μήσε)ος Ε.

Ὁ τεχνίτης παρέλειψε τὸ ὄνομα ἀναγκασθεὶς νὰ χαραξῇ
μετὰ ταῦτα αὐτὸ ἄνωθεν διὰ προχειροτέρων γραμμάτων, ἀτι-
να δὲν ἐρῶθησαν διὰ, ἔνεκα τῆς αὐτοῦ φθορᾶς τοῦ λίθου.
θεωρῶ τὴν ἐκδοχὴν ταύτην πιθανωτέραν καὶ οὐχὶ ὅτι προ-
κεῖται περὶ μετανεστέρων χαραγμάτων, ὥς ἔα ἡδυνάτῳ τις νὰ
ὑποθέσῃ παρασυρόμενος ἐκ τοῦ διαφοροτρόπου καὶ προχείρου
σχήματος τῶν γραμμάτων. Δὲν αποκλείεται ἐπίσης νὰ προσε-
τέθησαν ταῦτα ἐκ τῶν ὑστέρων ὑπὸ τοῦ ἰοῦ τοῦ ἐνδιαφερο-
μένου εἴτε καὶ οἱ ἄλλοι, ἐπὶ ἐντολῇ τούτου, ἀδεξιῶς χει-
ρὸς.

τὸ εὐκτηρίον εἶναι γνωστὴ λέξις τῶν πρώτων χριστιανι-
κῶν χρόνων ἐμφερόμενη καθ' ἑαυτὴν ἢ καὶ μετὰ τοῦ οὐσιαστι-
κοῦ οἴκος (εὐκτηρίος οἶκος) Ἀπὸ ἀμφοτέρων τὰς μορφῶν
αὐτᾶς ἀναφέρεται παρὰ τῶν πρώτων χριστιανικῶν συγγραφέων

(ἐν λέξει). Ἐπίσης ἀπαντᾷ ἐπανεληρμένως καὶ εἰς παπύρους
τῶν χριστιανικῶν χρόνων (

ἐν λέξει καὶ ἰδίᾳ

AB

21 (τόρ. III σελ. 401)).¹

Ἡ διακρίσις τοῦ θωρακίου παρέχει τὴν βάσιν πρὸς
σύγκρισιν μετὰ ἄλλα ἀνάλογα δικαστηρικά θέματα δυναρμένη νὰ

1. περὶ τῶν ἰδιωτικῶν οἰκιῶν τῶν χρησιμοποιομένων ὡς εὐ-
κτηρίων οἰκῶν: (Ca

,² σελ. 168 Γ. Λεσβου, Ἐγχειρίδιον τῆς Χριστιαν.
Ἀρχαιοδογίας (1913), 256 -7, Δι

XII άρθρον

καὶ ἰδίᾳ σελ. 2360 κέ: Σωτηρίου, Χριστιανικὴ βυζαντινὴ Ἀρχαι-
ολογία, Α' (1942) σελ. 155.

χρησιμεύση οὕτω εἰς τὴν χρονολόγησιν αὐτοῦ μὲ ἀσφάλειαν καὶ ἀκρίβειαν πολὺ μεγαλύτεραν, παρ' ὅσον τὸ δυσπροσόριστον χρονολογικῆς σχῆμα τῶν γραμμάτων τῆς ἐπιγραφῆς.

Ἡ κληρατὶς ὡς δεσπόζον διακοσμητικὸν στοιχεῖον ἀπαν-
τᾷ καὶ εἰς γνωστὰ ἔργα τῆς Ῥαβέννης, ἀναγόμενα εἰς τὸ τέ-
λος τοῦ 5-ου καὶ εἰς τὸν 6-ον μ.Χ. αἰῶνα. Τὰ ἔργα ταῦτα
εἶναι: 1) Ὁ λεγόμενος θρόνος τοῦ Μαξιμιανοῦ (Α

(1923) πίν. 41-Β.

εἰκ. 122). 2) Ἡ σαρ-
κοφάγος τοῦ ἀρχιεπισκόπου Θεοδώρου ἐν τῇ ναῷ τοῦ Ἀγ. Ἀ-
πολλιναρίου

Ι εἰκ. 140. , πίν. 63

σελ. 172 εἰκ. 130

, εἰκ. 456).

3) Τὸ θωράκιον τοῦ Ἀγ. Ἀπολλιναρίου

εἰκ. 142 καὶ (σελ. 233 , πίν. 67).

Εἰς τὴν αὐτὴν κατηγορίαν ἀνήκει ἐπίσης καὶ τὸ τεράχιον
θωρακίου ἐκ τῶν χριστιανικῶν θηβῶν τῆς Θεσσαλίας, ὅπερ ἀ-
νεῦρεν ὁ καθηγητὴς Σωτηρίου (Ἀρχ. Ῥφ. 1929, σελ. 79 εἰκ.
92) διαρῶζει μέρος κληρατίδος μὲ χοντροὺν στέλεχος, φύλλα
ὄστρακκα καὶ σταφυλὴν, μὲ ἀδρανὲς ἐπαρχιακὴν ἐργασίαν ἐξειρ-
γασμένα. Ἄλλοτερον τεράχιον ἐκ βερκυόρας ἐδηροσίευσεν ὁ Ῥφρ-
ρος τῶν ἀρχαιολογικῶν Παλαδημητρίου (Π Α Β 1939, σελ. 94 - Β
εἰκ. 3). Εἶναι κληρατὶς μὲ σταφυλὰς καὶ παγῶνι.

Τὸ ἡμέτερον θωράκιον ὡς πρὸς τὴν ἐξεργασίαν τῶν φύλλων
καὶ τὴν ἐν γένει τεχνικὴν ὁμοιάζει περισσότερον πρὸς τὸ
θωράκιον τοῦ Ἀγ. Ἀπολλιναρίου. Δὲν ἔχει ὅμως τὴν
λεπτότητα τῆς ἐργασίας οὔτε καὶ τὴν πλαστικὴν ἀνκαρψίαν τῶν
ἔργων τῆς Ῥαβέννης. Τὸ διακρίνει κάποια ἀτονία εἰς τὴν

ἐκτέλεσιν καὶ εἶναι φανερά εἰς αὐτό ἡ προσπάθεια τοῦ τεχνίτου νὰ πληρώσῃ τὸν εἰς τὴν διάθεσίν του· χωρὸν. Ἐντύπωσιν πρὸ παντός προξενεῖ ἡ ἀφθονία τῶν βοτάνων. Ὅμοίως αἰσθητὴ εἶναι καὶ ἡ παντελής ἔλλειψις τῶν ζώων καὶ τῶν πετηνῶν, ἰδίᾳ τῶν ἀντωπῶν παγωνιῶν, ὅτινα τόσο συχνά εἶναι εἰς τὰ μνημονευθέντα παραδείγματα τῆς Ἐφεσῆς, ὡς καὶ εἰς τὸ θωράκιον τῆς Κερκύρας, εἰς τὰ ὁποῖα ἀποδίδει ὁ (ἔνθ. ἀνωτέρω, I σελ. 236 κέ.) ἰσχυράν ἑλληνιστικὴν καὶ ἀνατολικὴν ἐπίστωσιν. Ἐν ἀντιθέσει πρὸς ταῦθα τὸ θωράκιον τῆς Ἰλαπαντῆς εἶναι ἐπαρχιακόν συντηρητικόν ἔργον, ὅπερ ἐκ τοῦ δικαστηρίου πλούτου τῆς ἐποχῆς χρησιμοποιεῖ μόνον τὰ φυτικά στοιχεῖα. Ἐπάνω εἰς αὐτό εἶναι ὀλιγώτερον αἰσθητὴ ἡ ἀνατολικὴ ἐπίδρασις μετὰ προσφιλῆ τῆς πετρίδος καὶ ζωᾶς.

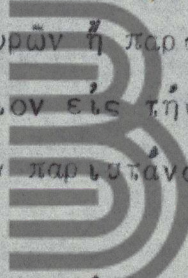
ΔΗΜΟΤΙΚΗ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΚΑΛΥΔΙΩΝ
ΔΗΜΟΣ
ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ

Ἡ ἐκκλησία τῆς Ἰλαπαντῆς ἔχει οἰκοδομηθῆ ἐπὶ τῆς ἡπίας κλιτύος χαλαροῦ λόφου, προσκεκολλημένου εἰς τὰ πολλά ἄλλα πευκόφυτα ὑψώματα τῆς περιοχῆς, ὅτινα ἐν ἀλληλουχίᾳ συνεχίζουν τὴν ὄροσειράν τῆς Αἰρατόριζας¹ πρὸς τὴν

θάλασσαν τοῦ Εὐβοϊκοῦ καὶ τὴν κοιπὴν ξηρὰν τῆς ὄρεινῆς ἐκτάσεως τῆς Λαυρεπτικῆς. Εἶναι ἀπλή μονόκλιτος βασιλική,

1. Περὶ ταύτης: Καρπούργλους, μελέται καὶ ἔρευναι, Α' σελ. 157 ὑποσ. 2' Σαρρῆς, Ἀθηνᾶ, Μ(1929)144. Φουσίκης, αὐτόθι, ΜΒ(1930)112-3 καὶ ἄρθρον μου εἰς τὴν ἐφημερίδα ἡ Ἰλαθρον Ἀττικοβοιωτίαν, ἔτος Α' φύλλ. Β-ον (ἔκτωριος 1937).

ὡς καὶ ὁ ¹ Ἀγ. Ἀθανάσιος, μὲ ἡμιεξαγωνικὴν τὴν ἀψίδα τοῦ
ἱεροῦ καὶ σύγχρονος, πιθανώτατα, τούτου, ὡς δεικνύει ἡ
ἀρχιτεκτονικὴ τῆς μορφῇ καὶ ἡ ἐν γένει κατασκευὴ τῆς.
Αἱ ὑπάρχουσαι ἀφιογραφαὶ τοῦ 13ου αἰῶνος, μεταγενε-
στερως προσετέθη εἰς τὴν πρόσοψιν εἶδος νάρθηκος ἔχοντος
πρὸς τὰ πλάγια, μὲ εὐρὺ ἔμπροσθεν θυροεἶδός ἀνοιγνὰ ἐν εἴ-
δει καμάρας. Οὕτω προσέλαβεν ἐν κατόψει ὁ ναὸς τὸ ἔξης
σχῆμα.

καὶ ἐνταῦθα δὲν λείπουν τὰ ἀγκυλιστὰ μέρη ἀπὸ τῆς
ἐλληνικῆς ἐποχῆς καὶ τῶν παλαιότερων χριστιανικῶν χρόνων,
ἰδίᾳ εἰς τὸ ἐσωτερικόν τῆς ἐκκλησίᾳς. Μεταξὺ τῶν ἄλλων
μνημονευτέα γεῖσα θυρῶν ἢ παραθύρων ἐκ λευκοῦ μαρμάρου,
τεθειμένα εἰς πλάγιον εἰς τὴν κόγχην τῆς προθέσεως ἐντὸς
τοῦ ἱεροῦ. Ἐν αὐτῶν περιυψάνονται ἀνάγλυφοι συριακοὶ
τροχοὶ () ἢ μερονωμένους κύκλους
ἢ συνεχῆς καρδουχῆρον κόσμημα μὲ ἀνάγλυπτον διακόσμησιν
ἐκ φυτειῶν, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, στοιχείων, ἡμιφύλλων ἀ-
κάνθης, φοινίκων ἢ ἀνθερίων ² Εἰς τὴν θύραν τῆς προσόψεως
ὑπάρχουν κυρτωταὶ παραστάδες, ὡς καὶ ὄμοιον ἐπίθυρον.

1. Τοιαῦτα εἶναι καὶ πλεῖστα ἄλλαι ἐκκλησίαι τῆς Ἀπτι-
κῆς, βλ. Εὔρετ. Μνημ. Ἑλ., Α' τευχ. γ' σελ. 123 κέ (Ὁρλάνδος)

2. Τὰ διακοσμητικὰ τὰῦτα θέματα συναντῶμεν συνήθως μετὰ
τὸν 9-ον αἰῶνα, πρβλ. παρόμοια καὶ ἐν τῶν βοιωτικῶν θη-
ρῶν, Ἀρχ. Ἑφ. 1924, σελ. 18 εἰκ. 27 κέ. καὶ σελ. 25 - 6,
ἐνθα γίνεται λόγος περὶ τῆς χρονολογήσεως αὐτῶν (Σωτη-
ρίου). Ὅμοια διακοσμησις καὶ εἰς ἐπιστύλιον τῶν Βλαχερνῶν
τῆς Ἀλειᾶς τοῦ 12-ου αἰῶνος, Ἀρχ. Ἑφ. 1927, σελ. 15 εἰκ. 23
(Ὁρλάνδος).

Εὗς τὸ περίβολον συχνά εἶναι τὰ τεμάχια ἐκ ἐπιτομβίων
στηλῶν τοῦ 1^{ου} π.Χ. αἰῶνος, ὡς καὶ διάφορα ἄλλα ἀρχαῖα μάρ-
μαρα.

Εἰς πάντας σχεδὸν τοὺς περιβόλους τῶν ἐξωκκλησιῶν τῆς Ἀτ-
τικῆς ἀπαντοῦν τοιαῦτα ἀρχαῖα μάρμαρα. Ἡ παρουσία των ἐ-
κεῖ ὀφείλεται κυρίως εἰς τὴν κρατούσαν μεταξὺ τοῦ λαοῦ ἀν-
τίληψιν ὅτι τὰ μάρμαρα ταῦτα προσέρχονται ἐκ παλαιῶν ἐκκλη-
σιῶν. Ὑπὸ τὸ κράτος δὲ τῆς τοιαύτης ἀντιλήψεως οἱ παλαιό-
τεροι, ὅσκις συνήντων ταῦτα, τὰ περισυνέλεγον εὐλαβῶς καὶ
τὰ ἀπέθετον ἐγγὺς τῆς πλησιεστέρας ἐκκλησίας, διότι ἐθεω-
ρεῖτο ὡς ἀμάρτυρα νὰ μένουν ἐκτεθειμένα εἰς τοὺς ἀγρούς,
ὡς ἐπίσης ἐθεωρεῖτο κακὸν νὰ ἐντοιχίζωνται εἰς οἰκοδομου-
μένας οἰκίας. Ἐγὼ δὲ ὁ τοῖος πικρήθησα πέρυσιν εἰς τὸ προ-
σκυνητῆριον τῆς προσόψεως τοῦ ἁγ. Πέτρου τῶν ἐκκλησιῶν (πε-
ρὶ τούτου ὁ Ὀρλάνδος, Ἀθηνᾶ, ΔΕ' (1923) σελ. 137-4 εἰκ. 13
καὶ 14) τεράχιον ἐκ τοῦ λαίμου μαρμαρίνης ληκυθοῦ, ὅπερ
πρότερον δὲν ὑπῆρχεν ἐκεῖ καὶ θ' ἀπεπέφη ὡς εἰκός, μετὰ τα-
ταῦτα ὑπὸ τινος ἀγαθοῦ καὶ εὐλαβικοῦ γέροντος.

Τὴν ἀντίληψιν ταύτην ἐνθυμοῦμαι ἀκόμη πρό τινων ἐτῶν
ἱκανῶς ἰσχυράν εἰς τὸ χωρίον μου καλύβια τῶν Μεσογείων.
Ἡ ποτὶς ὁμως ἔχει ἀρχίσει νὰ ἀποξη, συντελούσης κυρίως εἰς
τοῦτο τῆς ἐντατικῆς ἀσκουμένης ἐσχάτως ἐν Ἀττικῇ καὶ εὐ-
ρύτερον κύκλον διαδοθείσης μεταξὺ τῶν χωρικῶν ἀρχαιοκαπη-
λείας, ἥτις ἐδίδαξε τὴν πραγματικὴν σημασίαν τῶν ἀρχαίων
μαρμάρων.

Ἡ γένεσις τῆς ἀντιλήψεως ταύτης πρέπει νὰ σχε-
τισθῇ πρὸς τὴν συνήθειαν τῶν παλαιότερων χριστιανικῶν γε-
νεῶν, τὴν ἀναγορεύειν μέχρι αὐτῶν τῶν πρώτων π.Χ. αἰῶνων,

ὑπὸ τὴν σημερινὴν ἐκκλησίαν, ἐξωτερικῶς πρὸς τὸ μέρος τῆς ἀψίδος τοῦ Ἱεροῦ, διακρίνονται ἱγνή παλαιότερων θεμελίων, προδίδοντα τὴν ὑπαρξιν ἐνταυθα ἄλλου προγενεστέρου βυζαντινοῦ ναοῦ.

Πιθανότατα ἀντιπροσωπεύεται καὶ ἡ παλαιότατη περίοδος, ἡ πρωτοχριστιανικὴ,¹ ἃν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν τὸ μελετηθέν ἀνοτέρω θωράκιον, ὡς καὶ ἄλλα σύγχρονα ἀρχιτεκτονικὰ μέλη, ἐντοιχιωμένα ἐντὸς τῆς σημερινῆς ἐκκλησίας. Πλὴν τούτων καὶ ἡ ἐγγυτάτη περιοχὴ μὲ τοὺς σαρούς τῶν λίθων καὶ τὰ κεραμικὰ συντρίμματα παρέχει καὶ ἄλλας ἐπὶ πλέον ἐνισχυτικὰς ἐν-

νά χρησιμοποιοῦν εἰς τὴν οἰκοδόμησιν ἐκκλησιῶν ἀρχαῖα μάρμαρα, ἅτινα ἀπετέλουν καὶ πρῶτον καὶ πολυτιμότερον οἰκοδομικὸν ὕλικόν. Ὅταν δὲ σιγῇ θάινε κίκοτε αἱ ἐκκλησίαι αὐται νά κηρηνίσωνται, οἱ λίθοι τῶν ἐσθαρσούντο ἱεροῦ καὶ ἄξιοι σεβασμοῦ, καὶ ἴδια τὰ μάρμαρα, ἅτινα προσέπιπτον καὶ εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐντυπωσιακώτερα. Ἐκ τῶν ἀρχαίων τούτων μαρμάρων, τῶν χρησιμοποιοηθέντων εἰς τὴν οἰκοδόμησιν ἐκκλησιῶν, εὐκόλον ἦτο νά προκύψῃ κατ' ἐπέκτασιν ἡ δοξασία ὅτι προέρχεται ἐκ κηρηνιοθεϊσῆς παλαιᾶς ἐκκλησίας, καὶ ἐπομένως εἶναι ἱερόν πᾶν παλαιόν μάρμαρον.

1. Ἐκ τῆς νοτιωτέρας Ἀττικῆς εἶναι ἤδη γνωστά καὶ ἄλλα παλαιὰ χριστιανικὰ βασιλικὰ, τοῦ Ὀλύμπου, τῶν Καλυβρίων καὶ τῆς Ἰλυψάδας (1. Σωτηρίου, Ἀρχ. Ἐφ. 1929, σελ. 134 - 6).

δείξεις, αβτινες θά'εδικαιολογούν δογμαστικήν ἐν τῷ χώρῳ
ἐρευναν διὰ . Εἰδικώτερον δυτικῶς τῆς ἐκκλησι-
ας ἐντὸς τοῦ ἀγροῦ τοῦ Νίκολ. Γκιλιότη, ὑπάρχει ἵχνος ἀσ-
βεστοκτίστου θεμελίου ἐξέχοντος εἰς μικρόν ὕψος τοῦ ἐδά-
φους. Καί ἡ κατὰ τὸ κράσπεδον τοῦ πρηνοῦς τομῇ διὰ τὴν
φιάνοιξιν τοῦ πρὸς τὴν θάλασσαν ὄγοντος δρόμου ἔχει ἀπο-
καλύψει εἰς βάθος περίπου ἐνός μέτρου τὸ ἀσβεστόστρωτον
δάπεδον καὶ τὰ θεμέλια οἰκήματος τῶν βυζαντινῶν, πιθανῶς,
χρόνων. Εὐρίσκεται παρὰ τὸ ἀριστερόν ρεῖθρον τῆς ὁδοῦ καί
εἰς ἀπόστασιν 35 βημάτων πρὶν τῷ ἁσώρην εἰς τὴν λαο' αὐτὴν
κρήνην. Πιθανόν ν' ἀποτελῇ μέρος μοναστηριακοῦ συγκροτήμα-
τος ἢ μεσαιωνικοῦ τινος συνοικισμοῦ. Τὴν ἐκδοχὴν ταύτην,
ἰδίᾳ τὴν πρώτην, ἐνισχύει καὶ ἡ ὑπαρξίς ὕδατος ἐνταῦθα
εἰς ὑπόγειον πηγὴν, ἀναβλύζουσαν ἐντὸς βράχου, εἰς ἀποστα-
σιν 40 - 50 μ. βορειοδυτικῶς τῆς ἐκκλησίας, τῆς ὁποίας τὸ
ὕδωρ ἔχει διοχετευθῇ διὰ σωλήνος εἰς τὴν παρὰ τὴν ὁδὸν
κρήνην. Ὡς προῦστος ἡμερος ἐνδείξεις οὐνεται νὰ χρη-
σιμεύσῃ καὶ ἡ γενομένη ἐσχάτως ἀνεγερσίς μοναστηρίου εἰς
μικρὰν ἀπόστασιν νοτιοανατολικῶς τῆς περιοχῆς πύτης καί
ἐντὸς τοῦ κτήματος Δροσοπούλου. Τὸ γεγονός τοῦτο, ἂν δέν
εἶναι ἀπλὴ σύμπτωσης, δύναται ν' ἀποδοθῇ εἰς τὴν ἐνστικτώ-
δῃ πολλάκις ἐπάνοδον τῶν μεταγενεστέρων εἰς τοὺς προσικη-
θάντας τόπους, καὶ ὅταν ἀκόρη, ἐκ διαφόρων περιστατικῶν,
ἔχει διασπῇ τὸ νῆμα τῆς παραδόσεως καὶ εἶχον ἐξαφανισθῇ
τὰ λείψανα τῶν προτέρων παλαιῶν οἰκήσεων.

Σημειῶ τέλος ὅτι ἡ σύγχρονος περίπου ἀνεγερσίς τοῦ
'Αγ. Ἀθανασίου καὶ τῆς Ὑπαπαντῆς ὁδηγεῖ εἰς τὴν βάσιμον
σκεψίν ὅτι ἡ ἀνοικοδόμησις αὕτη θ' ἀντιστοιχῇ εἰς σύγχρο-
νον ἐπίσης καταστροφὴν προγενεστέρων ἐκκλησιῶν, εὐρισκομέ-

νων εἰς τὴν αὐτὴν θέσιν. Πῶς ἐπῆλθεν ἡ καταστροφὴ εὐκολον εἶναι νὰ εἰκασθῇ. Ὅτι συνετελέθη πιθανώτατα, ὑπὸ τῶν πειρα-
τῶν τῶν λυμαινομένων κατὰ τοὺς μεσαιωνικοὺς χρόνους τὰς
ἀκτὰς καὶ τὰς νήσους τῆς Μεσογείου, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ
τὴν βρεχομένην γύρωθεν ὑπὸ τῆς θαλάσσης Ἀττικὴν.¹ Αἱ δύο
ἐκκλησίαι (ἡ μοναστέρια ;), αἱ κεῖμεναι ἐγγὺς τῆς θαλάσσης,
ἤτοιο ἐπόμενον νὰ ἦσαν ἐκτεθειμέναι εἰς τὰς τοιαύτας ἐπι-
δρομὰς.

Ὅτε συνέβη τὸ γεγονός τοῦτο, δὲν εἶναι βεβαίως εὐκο-
λον νὰ ὀρισθῇ ἀκριβέστερον. Πάντως δὲν δύναται ν' ἀρίστα-
ται πολὺ τοῦ χρόνου τῆς ἀνοικοδομήσεως. Ἐποεπε νὰ εἶναι
πρόσφατος ἡ ἀνάγνησις τῆς ἀνιέρου καταστροφῆς, διὰ νὰ γεν-
νηθῇ εἰς τὰς ψυχὰς τῶν συνδοσάντων μὲ τὰς ἐκκλησίας ταύτας
χριστιανῶν ἡ συνείδησις τῆς ὑποχρεώσεως διὰ τὴν ἐκ νέου ἀ-

1. Μνεία τῶν τοιούτων λεηλασιῶν ἐν Ἀττικῇ ὑπάρχει εἰς τὰ
λεγόμενα ἀναργύρεια ἀποσπᾶσματα τοῦ τέλους τοῦ 17ου αἰῶνος.
Καρπούρογλους, Μνηρεῖα τῆς Ἱστορίας τῶν Ἀθηνῶν, Α' σελ. 46
καὶ Ἱστορία τῶν Ἀθηνῶν, Α' 72' βλ. ἐπίσης καὶ τὴν καταστρο-
φὴν τῆς μονῆς Μεταύ (Μετὰ) ὧς, εὔρεται. Μνηρ. Γ' .. Α' τευχ. γ'
σελ. 183. Παρόμοιαι καταστροφαὶ καὶ ἐν Κεφαλληνίᾳ, Ἀρχ. Δελτ.
1920 - 1, Παράρτ., σελ. 96 κέ (Μαρινᾶτος).

Περὶ τῆς ἐν γενεῇ δηρώσεως τῆς Ἀττικῆς ὑπὸ τῶν διαφόρων κα-
τὰ καιροὺς πειρατικῶν στοιχείων καὶ ἐν Τρηγοροβίου - Λάρ-
πρου, Ἱστορία τῆς πόλεως Ἀθηνῶν, Α' 293 ὡς καὶ 514 Β' 706
κὲ Μίλλερ - Λάρπρου, Ἱστορία τῆς φραγκοκρατίας ἐν Ἑλλά-
δι, Α' 18 κέ σχετικὸν ἐπίσης πρὸς τὸ θέμα καὶ τὸ ἔργον τοῦ
Καρπούρογλου, Ἡ ἄλωσις τῶν Ἀθηνῶν ὑπὸ τῶν Σαρακηνῶν (Ἀθή-
ναι 1934).

νέγεροίν των. Ὅπως ἀκριβῶς ἐγινε μέ τήν ἀνοικοδόμησιν τῶν ἀρχαίων ἀθηναϊκῶν ἱερῶν τῶν καταστροφέντων ὑπό τῶν Περσῶν. Ἡ ἀνάμνησις τῶν ποιούτων καταστροφῶν καί τό ἀντίστοιχον συναίσθημα διά τήν ἐπανόρθωσιν των εἶναι ἰσχυρά μόνον εἰς τήν γενεάν ἣ ὁποία ζῇ τὰ γεγονότα, ἢ καί, τό πολὺ, εἰς τήν διαδεχομένην τοιαύτην.

Ὁρμώμενοι ἐκ τῶν συλλογισμῶν τούτων εἶα πρέπη νά τοποθετήσωμεν τήν καταστροφὴν τῶν δύο ἐκκλησιῶν τοῦ βουβαρά εἰς τὰς ἀρχάς τοῦ 13ου ἢ εἰς τό τέλος τοῦ 17ου αἰῶνος .-

Ἀθήναι, Δεκέμβριος 1941

ΔΗΜΟΤΙΚΗ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΚΑΛΥΒΙΩΝ
ΔΗΜΟΣ
ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ

Χρήστος Ν. Πέτρου - Μεσογειίτης.